

ОСВІТА ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ І ПРАВОВА САМООСВІТА ТА ФОРМИ ЇХ ВПЛИВУ НА ДИНАМІКУ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СВІДОМОСТІ

Київський університет туризму, економіки і права

У статті розглядається філософський аспект процесів самоосвіти та самостійної роботи студентів у сучасному суспільстві.

Проведений аналіз сучасних досліджень дає підстави стверджувати, що якісне перетворення норм права у звичку суворого дотримання закону ґрунтується на свідомому прагненні людини до самовдосконалення. Якісним доповненням до академічного вивчення права без сумніву є правова самоосвіта як засіб задоволення потягу до вдосконалення своїх знань в правовій сфері. Добровільне вивчення джерел юридичної літератури, засвоєння механізмів впливу норм права на поведінку та діяльність особистості, розуміння необхідності правового регулювання суспільних відносин (трудових, сімейних, господарських тощо) сприяє самовдосконаленню особистості, підвищенню його потенціалу як активного члена сучасного українського суспільства.

Враховуючи потребу суспільства в високоосвічених та творчих юристах, необхідність більш раннього вступу до професійного трудового життя, орієнтацію суспільства на всебічний розвиток особистості, підвищення якості підготовки юристів, розробка проблематики самоосвіти правників набуває актуальності та соціального значення. В контексті ж нашого дослідження, дослідивши зміст самоосвітніх процесів набуття правових знань, буде зроблена спроба виявити зв'язок між цими процесами та динамікою формування організаційної свідомості.

Важливо відмітити факт, що важливість ідеї правової самоосвіти в процесах становлення особистості в цілому, та розвиненого громадянина своєї держави, імпліцитно містилась у творах багатьох філософів з часів давнини. Генеза ідей правового самовиховання досліджена В.Осташовою, зокрема, стосовно періоду давньогрецької філософії вона пише: «Ще вчення Демокрита базувалося на повазі до законів та самовдосконаленні... До проблеми правового самовиховання звертались Сократ, Платон, Аристотель. Зокрема, Платон наголошував на необхідності правової самоосвіти після шкільного навчання» [5, 77]. Пізніше, за часів Нового часу, за В.Осташовою, філософські ідеї Д.Локка привнесли нового змісту до розуміння процесів правового самовиховання, коли керуючись набутиим досвідом, діючи за власним розумінням, людина повинна розвивати та вдосконалювати свою здатність чинити у відповідності з моральними та правовими нормами [5, 77]. Докладний аналіз становлення категорії «правова самоосвіта» не входить до задач, які поставлені перед нами в даному дослідженні, проте хоча б часткова історична ретроспектива дозволяє нам стверджувати факт опосередкованого усвідомлення важливості правового самовдосконалення для розвитку особистості видатними теоретиками.

Ідея безперервності освіти намагається врахувати дві суспільні тенденції, які набули великої актуальності в сучасних умовах розвитку суспільства, а

саме: мінливий характер оточуючої нас реальності (від технічної до соціальної), а також фундаментальну рису людства у постійному прагненні людини до самовизначення в суспільстві, пошуку істини, слідування за зростаючими потребами тощо. Підтримка об'єктивного ставлення до оточуючого нас світу та безперервне вдосконалення своїх професійних та особистісних навичок стало можливим завдяки ствердженню ідеї безперервності освіти та актуалізації ідеї післядипломної підготовки. Усвідомлення людиною проблемної ситуації в процесі правового самовиховання шляхом оголення протиріччя між юридичними знаннями та недоліками правовідомості дозволяє створити мотиви до мисленевої діяльності, спрямованої на пошук істини. Цей процес пов'язаний із подоланням труднощів, проте самостійний пошук істини та кінцевий результат стимулюють відчуття сенсу, емоційний інтерес до поглиблення правових знань, до подальшого їх раціонального використання в юридичній практиці тощо.

Сучасна наука наголошує на необхідності підтримки ідей самоосвіти, а також самоосвіти як складової безперервної освіти, спираючись на передовий Європейський досвід. Зокрема, дослідниця Л.Зязюн в монографії «Саморозвиток особистості в освітній системі Франції» [4] наголошує на необхідності соціальної підтримки самоосвіти, адже: «З одного боку, помітне зростання її впливових можливостей на:

- зростання культурного рівня розвитку людини;
- зростання енергетичних можливостей самої людини впливати духовно (знаннєво) і фізично на примноження матеріальних і духовних цінностей;
- примноження можливостей інформації та комунікації;
- зростання вільного часу людини, особливо для самостійної навчальної роботи.

З іншого боку, безперервний вплив на науковий і технічний прогрес з постійним удосконаленням способів життя і праці при умові неперервності освіти» [4, 33].

В сучасній науковій думці існують кілька підходів до розуміння феномену самоосвіти, розкрити які нам необхідно для проведення подальшого дослідження специфіки правової самоосвіти. Зокрема, «Енциклопедія освіти» тлумачить її наступним чином: «Самоосвіта – самостійна пізнавальна діяльність людини, спрямована на досягнення певних особистісно значущих освітніх цілей: задоволення загальнокультурних запитів; пізнавальних інтересів у будь-якій сфері діяльності; підвищення професійної кваліфікації тощо. Самоосвіта є умовою розвитку, самоствердження та самореалізації особистості і складовою навчання її протягом життя. Вибір інди-

відуальної траєкторії або програми самоосвіти є прерогативою особистості, тому вона регулюється особисто суб'єктом освітньої діяльності... Джерела самоосвіти: вивчення літератури (навчальної, науково-популярної, наукової, художньої), ознайомлення із засобами інформації (газетами, журналами, радіо – і телепередачами), прослуховування публічних лекцій, відвідування музеїв, виставок, театрів, консультації фахівців, використання Інтернет-інформації тощо. Самоосвіта нерозривно пов'язана з самовихованням, оскільки вона сприяє виробленню у людини цілеспрямованості, волі в досягненні мети» [3, 798-799]. Таке визначення розкриває самоосвіту як процес, що не контролюється навчальним закладом та є актуалізацію особистісних мотивів людини, її потягу до самовдосконалення.

В нашому дослідженні організаційна свідомість розуміється як певний стан зрілості особистості, коли її знання та навички дозволяють їй свідомо контролювати процеси діяльності, що відбуваються у її повсякденному житті. Досягнення цього стану, на думку Н.Головки, вимагається для здійснення правового самовиховання, адже воно можливе тільки тоді, коли суб'єкт самовиховання має рівень розвитку, коли він підготовлений завдяки обставинам життя та цілеспрямованому освітньому впливу [2, 44]. Там же, дослідниця пише: «Людина прагне самостійно виробити в собі потребу діяти відповідно до норма права, гартувати свою волю, оцінювати свою поведінку на підставі нормативно закріплених вимог... Потреба у самовихованні є найвищою формою розвитку особистості» [2, 44]. Наведені ідеї дають нам змогу висувати тезу щодо взаємообумовленості процесів правової самоосвіти та динаміки формування організаційної свідомості.

Разом із тим, слід враховувати, що механізми правового виховання вимагають не однобічного впливу виховальної системи на систему, яка виховується, а потребує активного включення системи, на яку здійснюється виховний вплив. Мається на увазі, що особистість в процесі відносин із іншими людьми та соціальними інститутами, в динаміці своїх вчинків, активно впливає на процеси свого правового виховання. Інтенсивність становлення правової свідомості, на нашу думку, залежить як від характеру впливу соціального середовища та соціальних інститутів, так і від власної активності особистості. Ми вважаємо, що значне, якщо не вирішальне місце в процесі правового виховання особистості займає самовиховання. Правове самовиховання потребує свідомого засвоєння, закріплення та розвитку індивідуальних принципів права і моралі, цінностей, соціальних та правових норм поведінки аби встояти перед зовнішніми негативними впливами шляхом свідомого перетворення особистості, розвитку позитивних та подоланні негативних (або навіть асоціальних) рис.

З цього приводу дослідник М.Цимбалюк пише: «Виховання може бути успішним за умови гармонічного поєднання впливу соціального середовища, вихователя і активної участі в цьому процесі самої людини. Це означає, що освоєння людиною правових цінностей та юридичного досвіду в цілому неможливе без власних зусиль людини, без її власно-

го бажання... Правове самовиховання передбачає засвоєння, розвиток, закріплення провідних загальнолюдських цінностей, вимог природного права, захисту прав людини, правових норм поведінки, знання існуючого законодавства, що спрямовані на неприйняття протиправної поведінки» [7, 55].

Погоджуємося з цим дослідником в думці, що правове самовиховання не є пасивним спогляданням, а є активною діяльністю людини, яке можна вважати успішним, якщо воно пробуджує власні сили людини, її активність, бажання долати внутрішню неузгодженість, вести боротьбу з власними недоліками та слабостями, жити відповідно до демократичних принципів, загальнолюдських цінностей, чинного законодавства, поважаючи права людини тощо [7, 55-56].

Як ми зазначили вище, формування та розвиток правосвідомості залежить не тільки від правового виховання, різних впливів макро – та мікросередовища, але й від правового самовиховання. Самостійний розвиток індивідуальної правосвідомості не тільки підвищує розуміння людиною законів існування громадянського суспільства та правової держави, але й підвищує потенціал кожного члена суспільства як учасника процесу розбудови такого суспільства. Висока правова освіченість кожного пересічного громадянина є потужною силою економічного зростання в державі, збереження єдиного соціокультурного простору держави, подолання проявів етнічної напруженості та соціальних конфліктів тощо.

Поряд із цим, в процесі реформування української вищої освіти та приєднанням до Болонського процесу, самоосвіті надано статус невід'ємної частини навчального процесу у вищих навчальних закладах, без усякого перебільшення – фундаментальною складовою освітнього процесу. Зокрема, «Програма проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації» (затверджена наказом МОН України від 23.01.2004 р. № 48) актуалізувала активну самостійно-творчу пізнавальну діяльність студента в процесі навчання. Реформа освіти сприяє утвердженню в освітній практиці такого явища, як «безперервна освіта» (або освіта протягом життя).

Корисним вважаємо навести думку В.Андруценка, який стверджуючи, що сьогодні одне з головних завдань освіти – формувати вміння вчитись, пише: «Важливим сьогодні є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати та управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись впродовж життя» [1, 8].

При цьому, викладач постає активним учасником-координатором самоосвітніх процесів у навчанні. Зокрема, посередництво педагога має місце у самоосвіті завдяки його роботі у підготовці «дось самоосвіти», тому суб'єкт самоосвіти опосередкований педагогічною дією завдяки цьому дось, коли втручання педагога, з одного боку, обмежує автономію студента, проте дозволяє «автономну пра-

цю» в межах більш стандартизованої самоосвіти [Зяюн, 51]. Разом із тим, викладач виконує функцію консультанта-помічника, який допомагає студентам визначити і конкретизувати їхні цілі, організувати доступ кожного студента до джерел учіння, бути зразком до наслідування в інтелектуальному відношенні та фактором стабілізації клімату творчості та доброзичливості в студентському колективі тощо [4, 60-61].

«Соціально-педагогічний словник» містить визначення безперервної освіти коли вона розуміється як принцип організації освіти, що поєднує усі її шаблі й види (дошкільна, шкільна, професійна та післядипломна – підвищення кваліфікації і перепідготовка) у цілісну систему, що забезпечує можливість відновлення та поповнення знань і навичок протягом усього життя людини – від раннього дитинства до старості [6, 166-167]. Завдяки явищу самоосвіти як зв'язуючої ланки між ступенями організованого навчання, освітній процес отримує цілісний, безперервний характер. Розкриваючи зв'язок між організаційною свідомістю та безперервною освітою, слід зазначити, що безперервна освіта є не суто механічним рухом між освітніми шаблями починаючи зі шкільної лави, а є гармонійним процесом якісного оновлення особистості, розкриття її індивідуальних здібностей та професійного розвитку шляхом створення належних умов для задоволення пізнавальних, загальноосвітніх, культурних потреб людини протягом життя.

Із набуттям популярності концепції безперервної освіти, виникає необхідність перегляду деяких методологічних принципів викладення матеріалу. Зокрема, задача кожного викладача – не просто видати студентам певний об'єм інформації, а навчити їх ефективно працювати з нею, робити висновки та застосовувати отримані знання в практичній площині, прививати студентам бажання працювати над собою, постійно вдосконалюватись, займатись саморозвитком. Адже існує думка, що в умовах сучасного суспільства кількість інформації подвоюється кожні 7-10 років, а юридична професія як ніяка інша відчуває вплив цієї обставини, а отже й професійна підготовка кожного юриста повинна враховувати факт необхідності постійного професійного самовдосконалення для актуалізації правових знань та навичок.

Проте, сучасний студент-юрист часто не вміє самостійно здобувати знання, а розраховує на те, що викладач «розжує» необхідний набір знань, а враховуючи те, що навчання на юридичних факультетах та в юридичних ВНЗ сьогодні в більшості ви-

падків здійснюється на комерційній основі, то й поставить необхідну оцінку на екзамені. Тому доречним виглядає перенос акценту з пріоритету діяльності викладача на самостійну пізнавальну діяльність студента, на створення в нього позитивно-емоційного відношення до навчального процесу. А це, з свого боку, вимагає поглиблення орієнтації на активні методи оволодіння правовими знаннями, розвиток творчих здібностей майбутніх юристів, перехід від поточного до індивідуалізованого навчання з урахуванням потреб та здатностей особистості. Важливо з перших семестрів сформувати у студента індивідуальний стиль роботи, породжений потягом до самовдосконалення та розкриття своєї індивідуальності як основи для реалізації ідеї безперервної освіти.

З очевидністю можна стверджувати, що сучасному українському суспільству потрібні високоосвічені, високоморальні, підприємливі юристи, які вміють приймати самостійні рішення в ситуації вибору, здатні до конструктивного правового співробітництва та володіють мобільністю, динамізмом, готовністю до законотворчої та правозастосовної взаємодії, які мають почуття відповідальності за судьбу нашої молоді держави. Система освіти, разом із впровадженням нових стандартів освіти та приєднанням до Болонського процесу, актуалізує процеси самоосвіти та самостійної роботи студентів. Зокрема, ст.46 Закону України «Про вищу освіту» визначена необхідність та основні характеристики самоосвітньої діяльності громадян під час навчання у вищих закладах освіти, а також після закінчення навчального закладу.

Список літератури

1. Андрущенко В.П. Філософія освіти ХХІ століття: пошук пріоритетів // Філософія освіти – К.: Майстер-клас, 2005. – №1. – С.5-17.
2. Головка Н.І. Правова педагогіка: Навч. Посіб. – К.: МАУП, 2007. – 248 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040с.
4. Зяюн Л.І. Саморозвиток особистості в освітній системі Франції: Монографія. – Київ; Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 388 с.
5. Осташова В. О. Становлення правового самовиховання як категорії теорії права / В. О. Осташова // Часопис Київського університету права. –2010. – №1. – С.77-82.
6. Соціолого-педагогічний словник / [Укл. С.У. Гончаренко, В.В.Радул, М.М. Дубінка та ін.] / За ред. В.В. Радула. – К.: «ЕксОб», 2004. – 304 с.
7. Цимбалюк М.М. Формування правосвідомості громадян у процесі розбудови громадянського суспільства: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2004. – 187арк.

Е.В. Фатхутдинова

ОБРАЗОВАНИЕ НА ПРОТЯЖЕНИИ ЖИЗНИ И ПРАВОВОЕ САМООБРАЗОВАНИЕ: ФОРМЫ ИХ ВЛИЯНИЯ НА ДИНАМИКУ ФОРМИРОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННОГО СОЗНАНИЯ

В статье рассматривается философский аспект процессов самообразования и самостоятельной работы студентов в современном обществе.

O. Fatkhutdinova

EDUCATION DURING LIFE AND LEGAL SELF-EDUCATION AND FORMS OF THEIR INFLUENCE ON DYNAMICS OF FORMING OF ORGANIZATION CONSCIOUSNESS

The article considers the philosophical aspect of processes of self-education and self-study of students in modern society.